

การพัฒนาคุณค่าทางจริยะผ่านบทเพลงตามมุมมองพระพุทธศาสนาเถรวาท A Development of the Ethical Values through Songs According to the Theravada Buddhist Perspective

รัตนาวดี สุริยานากุล

Radtanawadi Suriyawanakul

คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author Email: Email: 6701101036@mcu.ac.th

Received April 19, 2025; Revised August 27, 2025; Accepted: August 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณค่าทางจริยะผ่านบทเพลงในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยใช้การศึกษาจากหนังสือและเอกสารวิชาการ ผลการศึกษาพบว่า บทเพลงในพระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วยบทเพลงที่เกี่ยวข้องกับความรักที่โยงไปถึงความทุกข์ ส่วนความรักแบบพระพุทธเจ้าเป็นการโยงไปหาความสุข ส่วนหลักอันตตเป็นการสะท้อนต่อเนื้อหาบทเพลงที่ต้องทำลายความมีตัวตนในโลกนี้ แต่ให้เห็นถึงการปฏิบัติตนว่าจะดีหรือชั่วเป็นสิ่งที่ตนเป็นตัวกำหนด และหลักกรรมที่มีความเสมอภาคกันในแง่ของการเข้าถึงความจริงสูงสุด ขณะที่การพัฒนาคุณค่าจริยะผ่านบทเพลงนั้นมี 2 ลักษณะคือการพัฒนาบทเพลงที่สร้างจากแรงจูงใจภายในที่มาจากอารมณ์ที่เป็นกุศลอันมาจากความปรารถนาในการดับความทุกข์ และด้านการสร้างเหตุผลทางศีลธรรมในการปฏิบัติตนว่าอะไรดีหรืออะไรชั่ว และสิ่งที่บทเพลงในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทนำเสนอเป็นคาถาที่มีโครงสร้างสัมพันธ์ทางอักขระหนักและเบา

คำสำคัญ: คุณค่าทางจริยะ; บทเพลง; พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This article aims to develop moral values through songs in Theravada Buddhism by studying books and academic documents. The results of the study found that songs in Buddhism consist of songs related to love that is linked to suffering, while love in the Buddha's style is linked to happiness. The principle of anatta reflects the content of the songs that must destroy the existence of the self in this world, but show that the behavior of oneself, whether good or bad, is a matter of self-determination, and the principle of caste that is equal in terms of reaching the highest truth. While developing moral values through songs has 2 characteristics: developing songs created from internal motivations that come from

virtuous emotions that come from the desire to extinguish suffering, and in terms of creating moral reasons for behavior that is good or bad. And what songs in Theravada Buddhism present is a verse that has a structure related to heavy and light characters.

Keywords: Ethical Values; Songs; Theravada Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนากล่าวถึงความดีและความชั่วผ่านคำว่า กุศลและอกุศล อันเป็นรากฐานของการคิดดี ทำดีและพูดดี ขณะเดียวกันการพัฒนาการแสดงออกให้ตามแนวทางนี้จำเป็นต้องสร้างแรงพลักดันที่เป็นกุศลอันเป็นวิธีที่ถูกอธิบายผ่านพระพุทธศาสนาว่า "ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม ทุกขย่อมไปตามบุคคลนั้น แต่ถ้าบุคคลมีใจผ่องใส กล่าวอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม สุขย่อมไปตามบุคคลนั้น" (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 11 หน้า 11, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การอธิบายว่าหลักความดีได้ถูกพัฒนามาจากใจที่ไม่ผิด แต่การจะบอกว่าใจนั้นประกอบด้วยความสุข หรือเหตุแห่งความสุขได้นั้นเป็นการพิจารณาไปถึงหลักการที่เกี่ยวข้องกับกรรมที่เริ่มต้นด้วยเจตนา กรรมและวิบาก

ข้อพิสูจน์เรื่องนี้ได้พบอยู่ในการสอนธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่จะเริ่มต้นจากใจ หากใจที่รับรู้เป็นกุศลก็จะนับว่าการรับรู้เป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสม ในแง่นี้จะพบว่าหลักข้อห้ามหนึ่งของสิกขาบทของสามเณรที่ระบุถึงเจตนางดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศล (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 1 หน้า 3, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และยังปรากฏในข้อความอื่นๆ อีกว่า สัตว์ที่เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศลมีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศลมีจำนวนมากกว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 1151 หน้า 647, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยคำว่า "ข้าศึกต่อกุศล" แปลจากคำว่า "วิสุกะ" หมายถึงเป็นเหตุทำลายกุศลธรรม ให้อกุศลธรรมเกิดขึ้น และหมายถึงเป็นข้อประพฤตินี้ที่ไม่เหมาะสมต่อพระพุทธศาสนา ในสิกขาบทนี้พึงทราบนับเพิ่มเติมอีก ๒ นับ คือ (๑) จะจัดเป็นการล่วงละเมิดสิกขาบทได้ต่อเมื่อเข้าไปดูเพราะประสงค์จะเห็นเท่านั้น แต่ถ้าบังเอิญการเล่นนั้นผ่านมาให้เห็นตรงทางที่ตนยืน นั่ง หรือนอนอยู่ ไม่จัดเป็นการล่วงละเมิด จัดเป็นเพียงความเศร้าหมอง (๒) เพลงขับร้อง (คีตะ) ที่ประกอบด้วยธรรม ถือเป็นการเหมาะสม ไม่ห้าม แต่ธรรมที่ประกอบเป็นเพลงขับร้อง ถือเป็นการไม่เหมาะสม (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 2 ข้อ 2 หน้า 27-28, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560)

การระบุด้วยการกำหนดนี้จึงพบว่า บทเพลงที่ถูกอธิบายผ่านการขับร้องจึงเป็นกลายเป็นเรื่องต้องห้ามของนักบวช แต่จะพบว่าแม้จะเป็นข้อห้ามแต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมด ยังมีที่กล่าวไว้ในอรรถกถาถึงการเป็นเพลงที่ประกอบด้วยธรรมก็ยังเป็นเรื่องเหมาะสม ซึ่งหากพิจารณาจากข้อความนี้จะพบว่ามีเพลงหนึ่งที่ถูกละไว้ในสักกปัญหสูตรอัน เป็นบทเพลงที่เกิดจากการที่ปัญจสิขเทพบุตรหลงรักภักทาสสุริยวัจฉสา ธิดาของท้าวติมพรุคันธรรพราช แต่นางรักผู้อื่นคือหลงรักสิขทัตบุตรของมาตลีสังคาก

เทพบุตร จึงบรรเลงพิณขึ้นกล่าวบทคาถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธ เกี่ยวเนื่องด้วยพระธรรม เกี่ยวเนื่องด้วยพระสงฆ์ เกี่ยวเนื่องด้วยพระอรหันต์ และเกี่ยวเนื่องด้วยกามเหล่านี้ (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 348 หน้า 275, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

บทเพลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นมุมมองต่อความทุกข์และการแสวงหาความดับทุกข์อันเป็นความสัมพันธ์กับหลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติตามหลักอริยสัจจึงทำให้บทเพลงนั้นเป็นกุศล นำไปสู่ข้อความที่สนับสนุนที่ว่า “เมื่อบุคคลเสพลเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหูเช่นใด อกุศลธรรมทั้งหลายเสื่อมลงกุศลธรรมทั้งหลายเจริญยิ่งขึ้น เสียงเช่นนั้นควรเสพ” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 365 หน้า 292, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อพิจารณาจากบทเพลงเฉพาะที่นำไปสู่การสร้างกุศลหรือทำให้อกุศลน้อยลงจึงกลายเป็นหลักคำสอนที่ถูกถ่ายทอดที่ถูกนำเสนอในยุคหลังจำนวนมาก

ในวิธีการสอนที่ถูกส่งต่อในลักษณะคาถาอันเป็นวิธีการสร้างความเกี่ยวข้องกันหรือบังคับทางตัวอักษรให้สัมพันธ์กันเข้ากับท่วงทำนองจึงปรากฏคาถาจำนวนมากทั้งคาถาธรรมบทและคาถาชาดกที่สอดคล้องกับรูปแบบของการใช้เสียงหรือท่วงทำนอง ด้วยการใช้ทำนองเสนาะ การสวดแบบนี้จึงได้ฟังอย่างเพลิดเพลิน ซึ่งส่วนใหญ่เน้นทำนองเสนาะให้ชาวบ้านที่ทั้งรู้หนังสือและไม่รู้หนังสือได้ฟัง จึงเป็นการใช้วรรณกรรมที่มีการบันทึกไว้เพื่อสร้างการรับรู้จากชาวบ้าน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2566) การพัฒนาวิธีการใช้บทเพลงผ่านเรื่องเล่านี้ต้องเป็นเนื้อหาที่ไม่ซับซ้อนเกี่ยวข้องทั้งในส่วนที่เป็นธรรมะและกามคุณที่จะทำให้ผู้คนเข้าใจได้ง่าย

รูปแบบการถ่ายทอดนี้จึงกลายเป็นวิธีการพัฒนาหลักความดีหรือกุศลที่ถูกอธิบายผ่านความทุกข์ที่เกิดจากความรัก เพราะเป็นทุกข์ที่เห็นได้ชัดที่สุดในทางพระพุทธศาสนา จนเป็นพื้นฐานในการศึกษาของอีกส่วนหนึ่งที่วากเนอร์ (Richard Wagner) ได้รับคือการอ้างอิงถึงแนวคิดแบบพระพุทธศาสนาโดยเสนอหนทางที่คนจะพ้นจากความชั่วได้ไม่ใช่เส้นทางตรงที่ปฏิเสธความรักทางกามคุณโดยสิ้นเชิง แต่เป็นทางอ้อม ที่เราจะต้องยืนยันด้วยความรักในกามคุณเสียก่อน แล้วจึงจะสามารถเอาชนะความรักแบบนั้นได้ในที่สุด นี่ไม่ใช่แค่แนวคิดพระพุทธศานามหายานเท่านั้น แม้แต่พุทธเถรวาทก็เห็นเป็นแบบเดียวกัน ทำให้วากเนอร์พูดถึงการรับรู้ผ่านความคิดภายในแบบศิลปินนั้นเป็นทางคู่กันไป ตามที่เขาเขียนไว้ว่า “สิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงหนทางสู่ความหลุดพ้นได้ ไม่ใช่แค่ยอมรับแนวคิดของนักปรัชญาคนใดคนหนึ่ง แม้แต่โซเปนเฮาเออร์นักปรัชญาก็พยายามนำเราไปสู่ความต้องการที่สมบูรณ์พร้อมพร้อมผ่านความรัก แต่นั่นก็เป็นแค่ความรักมนุษยชาติที่เป็นความรักเชิงนามธรรมแบบเมตตา แต่ที่จริงต้องสามารถเข้าใจได้ผ่านความรักทางเพศแบบลึกซึ้งอันมาจากความตรึงตรากันระหว่างชายและหญิงเสียก่อน” (Wolfgang Golther, 1915) ว่าตามจริงแล้วการเข้าใจความรักไม่ได้ข้ามไปสู่ความรักแบบเมตตาได้หากไม่รู้ว่าการรักแบบเสนหาหรือตัณหาเป็นแบบใด

บทความนี้จึงต้องการพิจารณาถึงรูปแบบความสัมพันธ์กันระหว่างการใช้ชีวิตแบบกามสุขลือกานุโยคที่เจ้าชายสิทธัตถะผ่านมาก่อนจึงทำให้ความเข้าใจถึงความทุกข์และการหลุดพ้นเป็นเรื่องที่พัฒนาต่อจนกลายเป็นกุศลอันเป็นส่วนสำคัญที่จะเปลี่ยนคนให้รับรู้ความจริงและใช้ชีวิตแบบเข้าใจความรักไปพร้อมกับความหลุดพ้นได้

แนวคิดเรื่องบทเพลงในพระพุทธศาสนาเถรวาท

แนวคิดเรื่องท่วงทำนองที่กลายเป็นแรกพลักดันให้เกิดแรงบันดาลใจหนึ่งของบทเพลงจะพบได้จากงานเขียนจำนวนหนึ่งมาจากแนวคิดของนักเขียนบทเพลงในพระพุทธศาสนาอย่างวากเนอร์ (Richard Wagner) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทเพลงไว้ ดังนี้

1. บทเพลงเกี่ยวกับความรัก เป็นการมองเห็นแรงกระตุ้นจากท่วงทำนองสู่ภาวะทางอารมณ์ ดังที่เขาเสนอเรื่องพลังสตรีว่ามีอำนาจมากในการเติมเต็มจินตนาการ และสร้างความอบอุ่นให้กับชีวิต ถึงขนาดเขาระบุว่า I laid the entire festival at the feet of a beautiful woman แปลว่า ข้าพเจ้าวางการฉลองทั้งหมดไว้แทบเท้าหญิงที่สวยที่สุด (Dorothea Watanabe Dauer, 1976) การอธิบายเรื่องสตรีในฐานะเป็นแรกพลักดัน ได้เช่นเดียวกับที่ปรากฏในเนื้อหาท่วงทำนองของเพลงขับของปัญจสิขเทพบุตรในสักกปัญหสูตรว่า “แม่ภัททาสุริยวัจฉสา ฉันขอกราบทานติมพรบิดาของเธอ โดยเหตุที่เธอเกิดมางดงาม ทำให้ฉันปลื้มใจเหมือนสายลมย่อมเป็นที่ปรารถนาของผู้มีเหงื่อ หรือเหมือนน้ำเป็นที่ปรารถนาของผู้กระหาย เธอผู้ใดเป็นที่รักของฉัน ดุจธรรมเป็นที่รักของพระอรหันต์ แม่ภัททาสุริยวัจฉสา ฉันใฝ่ฝันหาเธอ เหมือนพระสมณศากยบุตรผู้ทรงเข้าฌานอยู่ผู้เดียว ผู้มีปัญญาครองตน มีสติ เป็นมุนี แสงงามมตรธรรม แม่คุณคนงาม ถ้าฉันได้อยู่ร่วมกับเธอ ก็จะพึงชื่นชม เหมือนพระมุนีบรรลุประสัณโทธิญาณอันสูงสุดพึงชื่นชมฉะนั้น หากท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งดาวดึงส์ จะประทานพรแก่ฉัน ฉันก็จะต้องเลือกเอาเธอเป็นแน่ ความปรารถนาของฉันมันคงอยู่อย่างนี้ แม่คุณผู้เฉลียวฉลาด ฉันขอน้อมไหว้บิดาของเธอผู้มีจิตงามเช่นนี้ ดุจต้นสาละที่ผลิดอกใหม่ๆ” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 348 หน้า 275, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เนื้อหาบทเพลงตรงนี้จะเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า เกี่ยวเนื่องด้วยพระธรรม เกี่ยวเนื่องด้วยพระสงฆ์ เกี่ยวเนื่องด้วยพระอรหันต์ และเกี่ยวเนื่องด้วยกามเหล่านี้ (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 348 หน้า 275, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การแต่งบทเพลงเกี่ยวกับความรักจึงเป็นการง่ายต่อการเข้าใจบริบทของความทุกข์และการออกจากทุกข์ได้ชัดกว่าจะสอนถึงหลักธรรมที่เข้าใจยากกว่านั้น

2. บทเพลงเกี่ยวกับอนัตตา ในช่วงหนึ่งทีมงานของวากเนอร์ (Wagner) ได้รับอิทธิพลจากงานเขียนของโซเพนเฮาเออร์ (Arthur Schopenhauer) เรื่อง The World as Will and Idea ที่กล่าวถึงการใช้ความรู้สึกซึ่งทางอารมณ์ภายในมากขึ้น อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการปฏิเสธแนวคิดเชิงวัตถุ และมุ่งสนใจไปที่คำสอนของโซเพนเฮาเออร์ที่เน้นไปที่การปฏิเสธโลกแห่งตัวตน จะเห็นได้จากแนวคิดของวากเนอร์ได้รับอิทธิพลแบบนี้จึงไม่ได้มองถึงการเป็นมนุษย์แบบกรีกที่เน้นการมีตัวตน แต่มุ่งเน้นไปที่การปฏิเสธตัวตนแบบอินเดีย ดังคำที่ว่า “I will crush the power of the mightiest, of the law and of property แปลว่า ข้าพเจ้าจะทำลายอำนาจของสิ่งสูงสุด ทั้งอำนาจของกฎหมายและทรัพย์สินเสีย” (Julius Kapp, 1950) เพราะศิลปินถือว่าแนวคิดที่โซเพนเฮาเออร์อธิบายต่อโลกคือเจตจำนงและความคิด (will and idea) จะต้องกลายเป็นสิ่งเดียวกัน อีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดอิทธิพลจากงานของโซเพนเฮาเออร์คือคำสอนในของพระพุทธศาสนาที่ปฏิเสธตัวตนในสังสารวัฏผ่านการมองว่าโลกเป็นความทุกข์ วากเนอร์ได้ใช้วิธีการนี้ในแง่ของการสร้างความไม่มีอยู่ที่กลายมาเป็นการนำตัวเองการเข้าใจถึงส่วนหนึ่งที่เขาล้มเหลวต่อความรักที่มีต่อผู้หญิงที่เป็นภริยาของคนอื่น ซึ่งกลายเป็นลักษณะหนึ่งในการแต่งเพลงของเขาที่จะแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของการไม่สมหวังในความรักได้

กลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดจุดสูงสุดของงานการสร้างสรรค์ต่อๆ มา ตามข้อความที่ว่า “ฉันจะไม่มีวันได้พบเจอประสบการณ์อะไรใหม่ๆ อีกแล้ว เพราะทุกอย่างได้เบ่งบานหมดแล้ว ตอนนี้ก็แค่นำออกมาใช้เท่านั้น” (Dorothea Watanabe Dauer, 1976) และมีข้อความบันทึกความผิดหวังในความรักว่าเป็นความเจ็บปวดและโศกเศร้า แต่เป็นการจากไปอย่างเต็มใจ แต่ถ้าจะถามว่าทำไมจึงเป็นแบบนั้น ก็จะมีคำถามจากผลงานชิ้นสำคัญที่เขาสร้างไว้และสร้างความจดจำต่อมาอีกยาวนาน (Dorothea Watanabe Dauer, 1976) การนำเสนอในแง่ของการไม่สนใจตัวตนหรือเป็นงานที่เน้นการเข้าใจโลกผ่านการปลุกตัวเองออกจากโลกจึงเป็นเช่นเดียวกับการนำเสนอเพลงขับที่ปรากฏในการแสดงถึงข้อความที่เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าสอนให้อุตตรมานพขับแก้เพลงขับด้วยท่อนว่า “ผู้เป็นใหญ่ในทวาร ๖ ชื่อว่าเป็นพระราชา พระราชาผู้กำหนดอยู่ ชื่อว่ามีธูลิบันพระเศียร ผู้ไม่กำหนดอยู่ ชื่อว่าปราศจากธูลิ ผู้กำหนดอยู่ท่านเรียกว่า คนพาล (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 1 ข้อ 2 หน้า 323-324, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560) เนื้อหาส่วนนี้จะพบว่า การกำหนดถึงรูปแบบตัวตนนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทบาทที่เที่ยงแท้และยั่งยืน พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงไม่กำหนดอย่างนั้นในแง่ของการเป็นใคร หรือทำหน้าที่ใดในทางสังคมชัดเจน แต่กำหนดด้วยการกระทำที่เรียกว่า กรรม อันนำไปสู่การปฏิบัติทางศีลธรรมที่ถูกนำเสนอผ่านคนดีหรือคนชั่วเท่านั้น และคนเหล่านั้นไม่ได้มาพร้อมกับชาติกำเนิด และไม่ได้มีตัวตนมาแต่เดิม แต่มีตัวตนตามที่ตนเองเป็นผู้กระทำเป็นหลัก

3. บทเพลงเกี่ยวกับวรรณะ มาจากทำที่ที่วากเนอร์นำเสนอจะพบว่ามาจากการอ่านงานทางพระพุทธศาสนาที่เล่าเนื้อหาเกี่ยวข้องกับผู้หญิงจันทาลที่เข้ามาสู่การบวชในพระพุทธศาสนาแล้วได้รับการยอมรับ ทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานในการดำเนินชีวิต (Martin Gregor-Dellin, 1969) ต่อเรื่องวรรณะนี้เองได้สร้างผลกระทบทางความรู้สึกที่มองถึงความผิดที่มาจากชาติกำเนิดผ่านหลักการทางศีลธรรมที่นำวิญญูณมาสู่ร่างใหม่ ในศาสนาทั้งหมดในอินเดีย ไม่ใช่แค่การต้องขจัดความผิดที่ได้ทำขึ้นในการเกิดใหม่เท่านั้น แต่ยังรวมถึงความผิดที่เคยได้ทำในชาติก่อนด้วย (Arthur Schopenhauer, 1877) จากการอ่านเรื่องดังกล่าวทำให้วากเนอร์สนใจความคิดเรื่องการเกิด และชีวิตในปัจจุบันของสรรพชีวิตนั้นต่างดำเนินควบคู่กันไป ชาติก่อนก็สะท้อนให้เห็นชาตินี้ และชาตินี้ก็ย้อนกลับไปให้เห็นถึงชาติที่แล้วด้วย

จะพบได้จากตอนหนึ่งของบทเพลงชื่อ “The Victors” ที่มองมนุษย์ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เนื่องจากมนุษย์เป็นสิ่งยิ่งใหญ่ตั้งแต่ชาติกำเนิด โดยในเนื้อหาตอนนี้อ้างถึงตอนที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้นางปชาบดีโคตมีเข้ามาบวช แต่พระอานนท์ได้ทูลขอจนเป็นที่มาของการอนุญาตให้ผู้หญิงเข้ามาบวชได้ โดยข้อความตอนนี้ปรากฏในตอนหนึ่งในพระวินยปิฎกว่า

“พระผู้มีพระภาคตรัสตอบพระอานนท์ว่า “อานนท์ มาตุคามออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตทรงประกาศไว้ สามารถทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้” ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า “ถ้ามาตุคามออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศไว้ สามารถทำให้แจ้งโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล หรืออรหัตตผลได้ พระนางมหาปชาบดีโคตมีผู้เป็นพระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาค ทรงมีอุปการะมาก เคยประทับประคองดูแลถวายเกษียรธาร (น้ำนม) เมื่อพระชนนีสวรรคต ได้ให้พระผู้มีพระภาคดื่มเกษียรธาร ขอประทานวโรกาสขอมาตุคาม

พึงได้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระเถระประกาศไว้แล้วด้วย เกิดพระพุทเจ้าข้า” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 7 ข้อ 402 หน้า 316, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากเนื้อหาตรงนี้ว่ากเนอร์ (Richard Wagner) ได้นำเสนอตัวเอกคือ Victors เป็นตัวแทนของพระอานนท์ และมีการเล่าเรื่องให้สอดคล้องกับประวัติการนำเสนอให้เห็นความทุกข์ในชาติกำเนิดตามประวัติในตัวเอง เพลงตอนนี้จึงสะท้อนให้เห็นความเท่าเทียมกันผ่านแนวคิดเรื่องเล่าตัวละครที่มีบุคลิกลักษณะของความขัดแย้งกับสังคม (Dorothea Watanabe Dauer, 1976) และการปลดปล่อยตัวเองจากความเป็นทาสหรือคตติความเชื่อดั้งเดิม

แนวคิดคุณค่าทางจริยะผ่านบทเพลงตามมุมมองพระพุทธศาสนาเถรวาท

คุณค่าทางจริยะมาจากการนำเสนอว่า อะไรดี โดยคำว่า "ดี" นั้นเมื่อใครก็ตามพูดขึ้นเพื่อเป็นการยกย่องบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งตรงนี้มีนักคิดบางคนก็ปฏิเสธประโยคที่ว่า "X เป็นสิ่งดี" หรือ "X คือความดีขั้นพื้นฐาน" เป็นคำพูดที่จริงหรือเท็จก็ได้ เช่นเดียวกับว่าทฤษฎีทางจริยศาสตร์แบบอื่นๆ เพราะคำที่เอ่ยออกมานั้นไม่ได้มีคุณค่าที่แท้จริง เป็นแต่บอกถึงทัศนคติทางอารมณ์ที่ต้องการจะสรรเสริญหรือยกย่องบางสิ่งบางอย่างเท่านั้น คำว่าดี ในแง่ของหนึ่งจึงหมายถึงคำว่า ง่าย หรือถูกต้อง เช่น คนดีจำเป็นต้องอ้างถึงการกระทำที่ถูกต้อง เช่น ขับรถถูกกฎจราจร บริจาคทรัพย์ช่วยเหลือคนประสบภัยน้ำท่วม อีกส่วนหนึ่งคืออาจเอาคุณค่าที่อยู่ในความสนใจ เช่นอะไรที่เราชอบหรือสนใจสิ่งนั้นก็ดี (ROBERT AUDI, 1999) แต่ในทางพระพุทธศาสนาอ้างเอาคำว่า ดี นั้นมาจากแรงจูงใจที่ดีที่เรียกว่า กุศล ในส่วนของการพัฒนาคุณค่าความดีจะพบในแง่ของการสร้างความรู้สึผ่านบทเพลง 2 ด้านกล่าวคือ

1. คุณค่าด้านแรงผลักดันที่เป็นกุศล ทุกอย่างที่เราแสดงออกมาจะพบว่านักคิดอย่างฮูม (David Hume) กล่าวถึงแรงผลักดันที่เรียกว่า ความตรึงใจ (impressions) โดยความตรึงใจมีอยู่ก่อนการรับรู้ปรากฏอยู่ในวิญญาณที่มาพร้อมกับชีวิต จะพบว่าความรู้สึกตราตรึงใจนั้นจะแสดงออกด้วยการใช้หลักการทางเหตุผลในการอธิบายความรู้สึกต่างๆ อันสะท้อนให้เห็นปฏิกิริยาของมนุษย์เมื่อได้กระทบต่อคนอื่น จะพบได้จากเวลาที่เรแสดงออกต่อความร้อน ความหิวนั้นมาจากแรงผลักดันภายในที่ถูกตราตรึงไว้ โดยความตรึงใจจะปรากฏในอารมณ์ 2 แบบคือ 1. สงบ เป็นอารมณ์แรกเป็นสัมผัสของความงาม ความสุข ความสบายใจ อ่อนน้อมถ่อมตน ขณะที่อารมณ์อย่างี่ 2 รุนแรง เป็นอารมณ์มาจากความเกลียด เสร้าโศก และเหยื่อหยิ่ง จะพบว่าการเปลี่ยนแปลงอารมณ์ทั้ง 2 นี้จึงมาจากการสร้างผลกระทบทางความรู้สึก เช่น บทกลอนหรือบทเพลงที่สะท้อนอารมณ์ จะพบได้ว่าสิ่งที่สะท้อนอารมณ์ได้ดีนั้นมาจากอารมณ์ที่สะสมเป็นความอยากที่ส่งผลต่อความรู้ในภายใน และแสดงออกมาทั้งในแง่ของการกระทำที่สนองต่อสิ่งเหล่านั้นทั้งในแง่ดีหรือชั่ว (Mikael M. Karlsson, 2006) อารมณ์ดังกล่าวนี้มาจากสิ่งที่ฮูม (Hume) เรียกว่า ทฤษฎีแรงจูงใจ (The motivational theory) ผลจากข้อเสนอของฮูมนี้ได้ทำให้มนุษย์กลายเป็นทาส (slave) ทางอารมณ์ ทำให้มนุษย์ไม่สามารถใช้เหตุผลได้อย่างอิสระ เช่นการที่เราเดินไปที่ร้านอาหาร เราอาจตั้งคำถามได้ว่า ทำไมเราต้องเดินไปร้านอาหารนี้ ไม่ไปร้านนั้น ทำไมเราต้องจ่ายเงินเพื่อซื้ออาหารชนิดนี้มากกว่าอาหารชนิดอื่น การที่เราเดินไปนั้นมีอารมณ์เป็นตัวนำทั้งสิ้น ไม่อย่างนั้นเราจะไม่เดินไปอย่างนั้น ไม่ใช่เหตุผลอย่างเดียวที่ทำให้

เราต้องการซื้ออาหารได้ แต่มาจากความหิวและความอยากในรสชาติอาหารนั้น จึงทำให้เรากลายเป็นทาสของอารมณ์ (the slave of the passions) (David Hume, 2007)

ข้อเสนอนี้เป็นแนวทางการพัฒนาคุณค่าทางจริยะโดยมุ่งไปที่บทเพลงที่ถูกใช้ในการสร้างแรงจูงใจที่เป็นกุศลภายในที่มาจากฐานความชอบ โดยจะพบความชอบของมนุษย์มาจากความพึงพอใจในความรักและความผิตหวัง ผ่านเนื้อหาบทเพลงว่า

“แม่ภัททาสุริยวัจนสา เธอเกิดมาดงาม ทำให้ฉันปลื้มใจ เหมือนสายลมย่อมเป็นที่ปรารถนาของผู้มีเหงื่อ หรือเหมือนน้ำเป็นที่ปรารถนาของผู้กระหาย เธอผู้ใดเป็นที่รักของฉัน ดุจธรรมเป็นที่รักของพระอรหันต์ เธอจงช่วยดับความเร่าร้อน เหมือนช่วยวางยาคนไข้ผู้กระสับกระส่าย เหมือนให้อาหารแก่ผู้หิว หรือเหมือนใช้น้ำดับไฟที่กำลังลุกอยู่ เหมือนช้างที่ร้อนจัดในคราวร้อน หยั่งลงสู่สระโบกขรณีมีน้ำเย็น ระคนด้วยละอองเกสรดอกปทุม ฉันมีนางเพราะ(เห็น)ช่วงขาที่งามสมส่วน ไม่รับรู้เหตุการณ์ (อะไรๆ) เหมือนช้างเหลือขอเพราะถือว่าเราชนะได้แล้ว ฉันมีใจจดจ่อที่เธอ ไม่อาจกลับใจที่แปรผันไป เหมือนปลาที่กลืนเบ็ดเข้าไป นางผู้เจริญ เธอจงเอาขาซ้ายกระหวัดฉันไว้ เธอผู้มีดวงตาหยาดเยิ้มจงกระหวัดฉันไว้เถิด เธอผู้งดงามจงสวมกอดฉันไว้ สิ่งนี้คือสิ่งที่ฉันปรารถนายิ่งนัก ความใคร่ของฉันต่อเธอผู้มีผมงามสลวย ถึงมีน้อยก็เกิดผลมาก เหมือนทักษิณาที่ถวายแด่พระอรหันต์ นางผู้งดงามทั่วสรรพางค์บุญที่ฉันได้ทำไว้ในพระอรหันต์ผู้คงที่นั้น จงอำนวยผลแก่ฉันพร้อมกับเธอ นางผู้งดงามทั่วสรรพางค์ บุญที่ฉันได้ทำไว้ในปฐพีผืนนี้ จงอำนวยผลแก่ฉันพร้อมกับเธอ แม่(ภัททา)สุริยวัจนสา ฉันไฝฝันทาเธอ เหมือนพระสมณศากยบุตรผู้ทรงเข้ามานอนอยู่ผู้เดียว ผู้มีปัญญาครองตน มีสติ เป็นมุนี แสงงามหอมธรรม แม่คุณคนงาม ถ้าฉันได้อยู่ร่วมกับเธอ ก็จะมีสุขชื่นชม เหมือนพระมุนีบรรลพพระสัมโพธิญาณอันสูงสุดพึงชื่นชมฉะนั้น หากท้าวสักกะผู้เป็นใหญ่แห่งดาวดึงส์ จะประทานพรแก่ฉัน ฉันก็ต้องเลือกเอาเธอเป็นแน่ ความปรารถนาของฉันมันคงอยู่อย่างนี้ แม่คุณผู้เฉลียวฉลาด ฉันขอน้อมไหว้บิดาของเธอผู้มีธิดางามเช่นนี้ ดุจดั่งศาลาที่ผลิดอกใหม่ๆ ฉะนั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 348 หน้า 275, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลังจากนั้น ปัญจสิขะได้สรุปถึงเนื้อหาบทเพลงนี้ว่าได้ประพันธ์ขึ้นระหว่างที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ประทับอยู่ใต้ต้นอชปาลนิโครธ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ตอนนั้นปัญจสิขะได้หลงรักภัททาสุริยวัจนสา ธิดาของท้าวติมพรคัณธรรพราช แต่นางรักผู้อื่นคือหลงรักสิขัณทีบุตรของมาตลีสังคาหกเทพบุตร เมื่อไม่ได้นางจึงถือเอาพิษสีเหลืองดังผลมะตูมเข้าไปยังนิเวศน์ของท้าวติมพรคัณธรรพราช แล้วบรรเลงพินขึ้นกล่าวคาถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธ เกี่ยวเนื่องด้วยพระธรรม เกี่ยวเนื่องด้วยพระสงฆ์ เกี่ยวเนื่องด้วยพระอรหันต์ และเกี่ยวเนื่องด้วยกามเหล่านี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 348 หน้า 275, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากบทเพลงนี้สะท้อนให้เห็นมนุษย์ผู้มีอารมณ์อ่อนไหว (sentimentalist) ต่ออารมณ์ความรักและความเกลียดเป็นแรงกระตุ้น โดยอารมณ์นั้นมีอยู่เป็นพื้นฐาน ขณะที่มนุษย์นั้นจะทำอะไรก็ตามจะตกอยู่ภายใต้ของความต้องการนั้น ซึ่งอารมณ์เหล่านี้เปลี่ยนสิ่งต่างๆ รอบตัวให้เป็นสิ่งที่เราต้องการและมุ่งหมายให้ได้สิ่งนั้นมา เมื่อความต้องการรวมกันก็จะกำหนดรูปแบบการแสดงออกที่นำไปสู่การกระทำต่อมา (Mikael M. Karlsson, 2006) ปัญจสิขะได้สะท้อนอารมณ์ของตนเองกับการแสวงหา

การหลุดพ้นนั้นไม่ต่างกันในแง่ของอารมณ์ที่เป็นแรงผลักดัน แต่การแสวงหาหนึ่งเป็นการแสวงหาเพื่อได้มาซึ่งวัตถุ ขณะที่การแสวงหาของพระพุทธเจ้าเป็นการสละละวัตถุ แต่พื้นฐานมาจากการอารมณ์ที่เป็นแรงผลักดันให้กระทำบางอย่าง แม้ผลจะเกิดต่างกันแต่ขั้นตอนพลักดันนั้นเป็นส่วนของการนำเสนอให้เห็นว่าอารมณ์เป็นพื้นฐานที่ถูกพัฒนาต่อยอดด้วยสิ่งที่เป็นกุศลในแง่ของการเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ รวมถึงพระอรหันต์ที่มีรายละเอียดเกี่ยวข้องกับการโยงไปถึงความศรัทธาที่เป็นส่วนของอารมณ์เช่นกัน

2. คุณค่าด้านเหตุผล บทเพลงที่สะท้อนให้เห็นคุณค่าทางด้านจิตใจที่ประกอบด้วยหลักการทางด้านเหตุผล อันเป็นวิธีการในแง่ของการใช้บทเพลงที่เป็นองค์ประกอบของข้อเท็จจริงทางด้านศีลธรรมมาเป็นองค์ประกอบ กล่าวคือ เมื่อเราแสดงออกถึงหน้าที่หรือบทบาททางศีลธรรม เราจะพบว่าทุกการกระทำนั้นจะมีแรงผลักดันทางด้านเหตุผล ทำให้กลุ่มนักเหตุผลนิยมทางด้านศีลธรรมมองว่าการตัดสินใจทางด้านศีลธรรมมาจากการแสดงถึงความมีเหตุผลของมนุษย์ที่ไม่ใช่แค่เพียงการสนองต่อความรู้สึกทางอารมณ์แต่เพียงอย่างเดียว (Mikael M. Karlsson, 2006) บทเพลงในพระพุทธศาสนาในส่วนนี้จึงเป็นองค์ประกอบที่มุ่งเน้นให้เกิดการอธิบายหลักปฏิบัติทางศีลธรรมด้วยการใช้เหตุผลในการอธิบาย ดังบทเพลงที่กล่าวได้ตอบกัน ดังนี้

ธิดาของนาคเฮอร์กปัตต์ขับเพลงขับนี้ว่า เป็นใหญ่อย่างไรเล่า ชื่อว่าพระราชา อย่างไรเล่า พระราชาชื่อว่ามีธูลิบนพระเศียร? อย่างไรเล่า ชื่อว่าปราศจากธูลิ, อย่างไร? ท่าน จึงเรียกว่า ‘คนพาล เพลงแก้ของอุตตระมานพว่า ผู้เป็นใหญ่ในทวาร ๖ ชื่อว่าเป็นพระราชา, พระราชาผู้กำหนดอยู่ ชื่อว่ามีธูลิบนพระเศียร, ผู้ไม่กำหนดอยู่ ชื่อว่าปราศจากธูลิ, ผู้กำหนดอยู่ ท่านเรียกว่า คนพาล เพลงขับของเธอยังนี้ว่า ‘คนพาลอันอะไรเอ๋ย ย่อมพัดไป, บัณฑิตย่อมบรรเทาอย่างไร, อย่างไร จึงเป็นผู้มีความเกษมจากโยคะ, ท่านผู้อันเราถามแล้ว โปรดบอกข้อนั้นแก่เรา’ จึงขับเพลงแก้แก่นางว่า ‘คนพาลอันห้วงน้ำ (คือกามโหชะเป็นต้น) ย่อมพัดไป, บัณฑิตย่อมบรรเทา (โหชะนั้น) เสียด้วยความเพียร, บัณฑิตผู้ไม่ประกอบด้วยโยคะทั้งปวง ท่านเรียกว่า ผู้มีความเกษมจากโยคะ’ เพลงขับแก่นั้น มีเนื้อความว่า ‘คนพาลอันโหชะ (กิเลสดุจดั่งห้วงน้ำ) ๔ อย่าง มีโหชะคือกามเป็นต้น ย่อมพัดไป, บัณฑิตย่อมบรรเทาโหชะนั้น ด้วยความเพียร กล่าวคือสัมมปปธาน (ความเพียรอันตั้งไว้ชอบ), บัณฑิตนั้นไม่ประกอบด้วยโยคะทั้งปวง มีโยคะคือกามเป็นต้น ท่านเรียกชื่อว่า ‘ผู้มีความเกษมจากโยคะ (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 1 ข้อ 2 หน้า 323-324, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560)

จากบทเพลงนี้จะพบการให้เหตุผลอธิบายถึงความเป็นคนพาลและบัณฑิตว่ามีปฏิบัติต่างกัน การเข้าใจถึงความต่างกันได้้นั้นมาจากคำอธิบายถึงวิธีปฏิบัติที่ต่างกันอันแสดงให้เห็นเหตุผลที่ประกอบมาพร้อมคำอธิบายนี้ด้วย ในแง่นี้เนื้อหาบทเพลงจึงเป็นองค์ประกอบที่ชี้ไปที่หลักการในพระพุทธศาสนาที่ต้องการแบ่งคนออกใน 2 แบบคือคนพาลและบัณฑิต ส่วนคำอธิบายให้เห็นความต่างนั้นคือเหตุผลที่แต่ละบุคคลจะปฏิบัติที่แตกต่างกันไป ส่วนการประพันธ์เป็นเนื้อหาในบทเพลงนั้นปรากฏอยู่ในรูปคถาที่เสนอถึงข้อบังคับของอักขระหนักเบาที่วางอยู่ในท่วงทำนองที่สอดคล้องกันไป ในลักษณะของการใช้เสียงหรือการวางอักขระให้สัมพันธ์กัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญ

ในการช่วยสนับสนุนให้เกิดความดีหรือหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมผ่านเนื้อหาคำสอนที่ง่ายขึ้นและเป็น
ท่วงทำนองที่นิยมกันในแบบของการสื่อสารผ่านบทเพลง

บทสรุป

จากการศึกษาการพัฒนาคุณค่าทางจริยะผ่านบทเพลงตามมุมมองพระพุทธศาสนาเถรวาทได้พบว่บทเพลงในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นปรากฏในลักษณะของคาถาที่กล่าวถึงแรงบันดาลใจที่เป็นอารมณ์ที่อยู่ภายในก่อนจะแสดงออกมามีภายนอก และสิ่งนี้เมื่อเป็นบทเพลงจึงเล่าถึงความทุกข์ทรมานที่เกิดจากอารมณ์ความรักทางวัตถุที่ไม่แตกต่างกันกับความรักทางนามธรรม เพราะล้วนแต่เป็นแรงพลัให้ผู้ทุกชั้นนัปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นแตกต่างกันไป ขณะที่บทเพลงอีกอย่างนั้นเป็นการอ้างถึงการใช้เหตุผลในการอธิบายเนื้อหาที่โยงไปหาหลักศีลธรรมที่นำมาใช้ในการปฏิบัติตนอีกต่อหนึ่งหลักศีลธรรมดังกล่าวได้โยงไปหาการใช้เหตุผลอธิบายถึงตัวตนของบุคคลเหล่านั้นให้เห็นความแตกต่างและมีรูปแบบที่สอดคล้องกับการเป็นบทเพลงธรรมะที่มีโครงสร้างการวางอักขระที่เป็นท่วงทำนองที่เข้าใจง่ายยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2566). *อำนาจของภาษาและวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พินาตา แอ็ก.
- Arthur Schopenhauer. (1877). *Parerga und Paralipomena, Kleine Pbilosophische Scbriften*. Leipzig: F. A. Brockhaus.
- David Hume. (2007). *A Treatise of Human Nature*. ed. David Fate Norton and Mary J. Norton. Oxford University Press.
- Dorothea Watanabe Dauer. (1976). Richard Wagner and Buddhism. *The Eastern Buddhist*, 9(2), p. 116.
- Julius Kapp. (1950). *Richard Wagners Gesammelte Scbriften, Volume xii*. Leipzig: Hesse & Becker Verlag.
- Martin Gregor-Dellin. (1969). *Mein Leben*. Miinchen: List Verlag.
- Mikael M. Karlsson. (2006). Reason, Passion, and the Influencing Motives of the Will. *The Blackwell Guide to Hume's Treatise*. Edited by Saul Traiger. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- ROBERT AUDI. (1999). *THE CAMBRIDGE DICTIONARY OF PHILOSOPHY*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press.
- Wolfgang Golther. (1915). *Tagebueb*. Leipzig: Breitkopf& Hartel.